① पेज = 4 (2-4,6) 26×13×0.1 c.m.

परयतीति सर्वसूर्यादयोग्रहय: सप्तमात्सप्तम

....

प्रबलाभंवाते सप्तमाद्वितीयाद्धिपयोर्वलि ।

② पेज = 2 (26,27) 26×14×0.1 c.m.

वेरमानिउक्त: अन्त्यौर्वप्रमम ।वा आद्यात्मादे

....

अभिजनोऽस्य ताक्षारीला तृहीशलानुवर्मतीदुच

③ विषय - व्याकरण 25×10.3×0.3 c.m.
पेज = 13
शाजातव्या एकमात्रोह्रस्व: द्विमात्रो दीर्घस्त्रिमात्रो

....

वार्जितचार्यवशब्दरूपं नाम्नोच्यते हृत्ताह्लितस:

④ पेज - 2 (84,85) 32×12.2×0.1 c.m.

जनाविद्रुमनाहरे: कुङ्कुमवान्तितानिपातिभिरंकित

....

कुरागार्यमुख्यं मृगाणाप्रधतदगतरस ।

पश्यंतीति सर्वे सूर्योदयो ग्रहाः सप्तमात्सप्तमस्थानं पश्यंति पुनः शनिजीव
कुजाः एतेषां स्थानेषु सामेषां कुर्मो विशेषतः विशेषेण चतुरष्टमा
न् एते शुक्रशशिबुधस्थितान पश्यंतीत्याचष्टे ४ सर्वे इति सर्वे ग्रहास्त्रिको
णे तारो यदि पंचमनवमाधिपतयः शुभप्रदा भवंति। पतयस्त्रिषडा
पश्यंति सप्तमं सर्वे शनिजीवकुजाः पुनः विशेषतश्चत्रिदशत्रि
कोण चतुरष्टमान् ४ सर्वे त्रिकोणनेतारो ग्रहाः शुभफलप्रदाः
पतयस्त्रिषडायानां यदि पापफलप्रदाः ५ नदिशंति शुभं नृणां
सौम्याः केंद्राधिपा यदि क्रूराश्चेदशुभं तेने प्रबला उत्तरोत्तराः ६
यानां यदि पापफलप्रदा भवंति ननु तत्र तत्र स्थितादन्यपर्थः ५ नदिशंती
ति सौम्या गुरुशुक्रविशशिबुधाः केंद्राधिपा यदि लग्नचतुर्थसप्तमदशमा
धिनायाश्चेन्नृणां शुभफलं न दिशंति किं तु शुभमेवेत्यर्थः एते पूर्वोक्ताग्र
हाः उत्तरोत्तराः प्रबला भवंति पंचमाधिपापेक्षया नवमाधिपः लग्नाधिपा

क्रूराश्चेदिति क्रूरग्रहाः सूर्योदयो यदि अशुभं न दि
शंति ५२

२

लग्नादिति लग्नात्तत्र लग्नापेक्षया व्ययद्वितीयेशौ परेषां तत्र तत्र शुभौ वे
श्मनां साहचर्यतः संबंधेन स्वकीयस्वराश्यंतरानुगुण्येन तदधिपति
स्थानस्थितानां च अनुरूपेण फलदायकौ भवतः एवं ग्रहाणां राशिसं
बंधस्य राश्यंतरस्थिताश्च स्वकीयराश्यंतरानुगुण्यस्य तदुक्तं वृद्धानैः

लग्नाद्व्ययद्वितीयेशौ परेषां साहचर्यतः स्थानांतरानुगु
ण्येन भवतः फलदायकौ ७ भाग्यव्ययाधिपत्येन रंध्रेशो
न शुभप्रदः स एव शुभसंधाता लग्नाधीशोऽपि चेत्स्वयं ८

न फलं सम्यगुक्तं ७ भाग्येति एवं रंध्रेशोऽष्टमाधिपः भाग्यव्ययाधिपत्ये
न नवमाधिपापेक्षया अष्टमस्य व्ययस्थानत्वात् तदधिपतिर्यः त
स्य भाग्यव्ययकत्वमेवेत्यर्थः स एवाष्टमाधिपतिरेव लग्नाधिपोऽपि चे
त्तदा शुभसंधाता भवति एकस्यैव ग्रहस्य लग्नाधिपत्यरंध्राधिपति

अतस्त्रिभिः श्लोकैर्ग्रहानुद्दिश्य सौम्यकेंद्र क्रूरकेंद्रं धाधिपत्यप्रयुक्त
गुणदोषा विविच्यंते केंद्राधिपत्येति केंद्राधिपत्यप्रयुक्तदोषो गुरु
शुक्रयोस्तु बलवान् तच्छब्दो वै सप्तद्योतकः गुरुशुक्रौ केंद्राधि
पौ चेदत्यंतानुभप्रदावित्यर्थः तयो गुरुशुक्रयोः केंद्राधिपत्यदो
षयोः मारकस्थानसंस्थितौ द्वितीयसप्तमस्थानसंस्थितौ मारकाविष
केंद्राधिपत्यदोषस्तु बलवान् गुरुशुक्रयोः मारकत्वेपि च तयो
र्मारकस्थानसंस्थितौ ९ बुधस्तदनु चंद्रोपि भवेत्तदनु तद्वि
धः न रंध्रेशत्वदोषस्तु सूर्याचंद्रमसोर्भवेत् १०
यबलवत्त्वे च द्वितीयसप्तमाधिपत्ये तयोस्तत्र स्थितावेवं विशे
षमारकावित्यर्थः अयं मारकत्वविशेषस्तु यः केंद्राधिपत्यदोष
प्रसंगादुक्तः द्वितीयसप्तमयोर्मारकस्थानत्वं लग्नात्तत्र चेद्बु
ते बुध इति तदनु तदनंतरं बुधस्तद्विधस्तदनु चंद्रस्तद्विधः पूर्वोक्त
२

द्वितीयसप्तमेशयोः मारकत्वेन

...स्य येन ...कापेक्षया बुधदोषस्य दौर्बल्यं एवं चंद्रापेक्षया चंद्रस्य किंचि
द्दौर्बल्यमस्तीति भावः नरंध्रेशत्वेति ग्रहमाधिपत्ययुक्तदोषः सूर्या
चंद्रमसोर्न भवति इतरेषां तदधिपतिनामित्यनयोर्दोषावहत्वं नास्ती
ति भावः १० कुजस्येति कुजस्य क्रूरत्वाद्दशमकेन्द्राधिपतित्वे शुभकारि
ता त्रिकोणस्यापि नेतृत्वे सत्येवं भवति न केवलं कर्मेशत्वमात्रेण भव

कुजस्य कर्मनेतृत्वे प्रयुक्ता शुभकारिता त्रिकोणस्यापि नेतृत्वे
न कर्मेशत्वमात्रतः ११ यद्यद्भावगतौ वापि यद्यद्भावेशसंयु
तौ तत्तत्फलानि प्रबलौ प्रदिशेतां तमोग्रहौ १२

तीयपर्यायःदिति राहुकेत्वोः स्वतः स्थानाभावात् यो: फलदातृत्वं कथमि
त्याकांक्षायामाह यद्यद्भावगतौ यस्मिन्यस्मिन्भावे स्थितौ यद्यद्भा
वेशसंयुतौ येन येन भावेन सह संयुक्तौ वीक्षितौ वापि प्रवीक्षितस्य संबंध
सद्रूपेवगम्यते तमोग्रहौ राहुकेतू तत्फलानि स्वकीयस्थानस्थित

भावा ५ इति भावाध्यायः १

अथ सामान्ययोगाउच्यंते केंद्रेति केंद्रपतयस्त्रिकोणपतयश्च अन्यो
न्यं सहावस्थानपरस्परवीक्षणान्यतरवीक्षणेन संबंधेनापरस्परसंबं
धो नाम केंद्रत्रिकोणाभ्यां संबंध इत्यर्थः इतरैस्तृतीयैकादशषष्ठा
धिपतिभिरप्रसक्ताः तेभ्यः संबंधो न चेद्यादिविशेषेण शुभफलदाय
का भवंति तेषु केषांचित्स्थानमहिम्नास्वतः शुभदायकत्वेपि परस्प
केंद्रत्रिकोणपतयः संबंधेन परस्परं इतरैरप्रसक्ताश्चेद्विशेषफ
लदायकाः २३ केंद्रत्रिकोणनेतारौ दोषयुक्तावपि स्वयं संबं
धमात्राद्बलिनो भवेतां योगकारकौ २४
रसंबंधाद्वा विशिष्टफलदायकत्वमस्तीति भावः इतरैरप्रसक्ताश्चेदित्य
नेन स्वकीयभावांतरदोषोवगम्यते तथा च तद्रहिताश्चेदित्यर्थः प्रस
क्ताश्चेत्तादृशफलाधिक्यप्रदा न भवंतीति २५ अथ सप्तभिः श्लोकै रा
जयोगाउच्यंते केंद्रेति बलिनौ केंद्रत्रिकोणनेतारौ प्रबलाउततरेतरमि
थः

अथ मुख्ययोगाः २१

मु० ४

निवसेतामिति तावुभौ धर्मकर्मनेतारौ धर्मकर्मणोरपि व्यत्ययेन वि
निमयेन भाग्यस्थाने कर्माधिपः कर्मस्थाने धर्माधिपश्च निवसेतां उभ
योर्मध्येन्यतरः कश्चन वा धर्मकर्मस्थानस्थितयोर्मध्ये अन्यतरराशौ वा
व्यत्ययेन भाग्यस्थाने कर्माधिपः कर्मस्थाने धर्माधिपो निवसेच्चेद्योग

निवसेतां व्यत्ययेन तावुभौ धर्मकर्मणोः एकतरान्यत
रे वापि वसेच्चेद्योगकारकौ २५ त्रिकोणाधिपयोर्मध्ये
संबंधो येन केनचित् केंद्रनाथस्य बलिनो भवेद्यदि सयो

उभयोरेकतराव स्थितिर्वा १८

कारकौ भवतः २५ त्रिकोणाधिपयोरतिबलिनः केंद्रनाथस्य कर्माधिप
तेः त्रिकोणाधिपयोर्मध्ये येन केनचित्संबंधोपि भवेद्यदि स योगकार
को भवति तत्संबंधेन योगेन राजयोगकारक इत्यर्थः २६

त्रिकोणेन मु०

४

धर्म इति धर्मकर्माधिनेतारौ नवमदशमाधिपौ एवं धृत्वा भाधिपौ यदि त
योरेव उपाधित्वस्य हि धा भूत तयोः संबंधमात्रेण तदा न योगं प्राप्नोति
तयोः संबंधमात्रेनत्वेनेन अन्ययोगकारकसंबंधाद्योगं प्राप्नोती
त्यर्थः २२ आयुर्दाय उच्यते अष्टमस्थिति लग्नापेक्षया अष्टमं तृ

धर्मकर्माधिनेतारौ एवं धृत्वा भाधिपौ यदि तयोः सम्बंधमा
त्रेण न योगं लभते नरः २२ अष्टमं त्वायुषः स्थानम
ष्टमादष्टमं च यत् तयोरपि व्ययस्थानं मारकस्था

नं तदपेक्षया लग्नापेक्षयात् तृतीयं तत्रायुःस्थानमुच्यते तयोरपि अ
ष्टमतृतीययोरपि व्ययस्थानं लग्नापेक्षया सप्तमं द्वितीयं च मारक
स्थानमुच्यते एवं द्वादशभावानामपि द्रष्टव्यं [illegible] व्ययस्थानम् २२

कुत्रचिदायुर्व्ययस्थानमपि बलवत्तरमित्यपेक्षी
यथाक कि पुनयो: सप्तमं प्रसभोभी नकलाभावात् ६

तदीक्षितुर्द्वितीयाधिप इत्यादेः सप्तमोत्तरं मारक त्वे
तत्र मारके गताः पापिनो मारकाः ये मारके लग्ने संयुताः
पापिनो मारकाः

६

तत्रापीति तत्रापि व्ययषष्ठयोः पि ग्रहाद्यव्ययस्थानात्सप्तमात्तदपेक्षयोत्तरं
व्ययस्थानं लग्नापेक्षया द्वितीयं बलवत्तरं भवति तन्मते लग्नमारभ्य गण
नया द्वितीयापेक्षया सप्तमस्योत्तरत्वात् तदपेक्षया द्वितीयस्य कथमुत्त
रत्वमित्याशंकायामुच्यते ग्रहाद्युः स्थानत्वेन प्रथमतो निर्दिष्टस्याष्टम
स्य व्ययस्थानात्सप्तमस्य तदपेक्षया द्वितीय पर्यायेण निर्दिष्टस्यायुस्था

तत्राप्याद्यव्ययस्थानादुत्तरं बलवत्तरम् तदीक्षितुस्तत्रगताः पापि
नस्तेन संयुताः २२ ॥

तस्य व्ययस्थानस्य तं लग्नापेक्षया द्वितीयमुत्तरं भवति तस्मात्प्रबलमुत्त
रोत्तरमिति तिन्यायेन तस्यैव प्रबलत्वं सिद्ध्यति तदीक्षितुर्द्वितीयाधिपा
पेक्षया तत्रगताः द्वितीयस्थाने स्थिताः पापिनस्तेन द्वितीयाधिपेन
संयुताः पापिनो बलवत्तरा भवंति एवं सप्तमापेक्षया तत्रस्थानस्थि
तास्तेन संयुताश्च पापिनः प्रबला भवंति सप्तमद्वितीयाधिपयोर्बले

६

वेश्मनि भवः । अन्तर्वेश्मम् । वा० अध्यात्मादेष्ठञिष्यते ॥ आध्यात्मिकम् ॥ ग्रामात्पर्य-
नुपूर्वात् ।४।३।६१॥ ठञ् स्यात् । अव्ययीभावादित्येव । पारिग्रामिकः । आनुग्रामिकः ॥ जिह्वामूला-
ङ्गुलेश्छः ।४।३।६२॥ जिह्वामूलीयम् । अङ्गुलीयम् ॥ वर्गान्ताच्च ।४।३।६३॥ कवर्गीयम् ॥
अशब्दे यत्खावन्यतरस्याम् ।४।३।६४। पक्षे पूर्वेण छः । मद्वर्ग्यः । मद्वर्गीयः । अशब्दे किम् । क-
वर्गीयो वर्णः ॥ कर्णललाटात्कनलंकारे ।४।३।६५॥ कर्णिका । ललाटिका ॥ तस्य व्याख्या-
न इति च व्याख्यातव्यनाम्नः ।४।३।६६। सुपां व्याख्यानः सौपो ग्रन्थः । तैङः । कार्त । सुप्सु भ-
वं सौपम् ॥ बह्वचोऽन्तोदात्ताट्ठञ् ।४।३।६७॥ षत्वणत्वयोर्विधायकं शास्त्रं षत्वणत्वम् । तस्य
व्याख्यानस्तत्र भवो वा षात्वणत्विकः । क्रतुयज्ञेभ्यश्च ।४।३।६८॥ सोमसाध्येषु यागेषु तेषां प्र-
सिद्धौ तत्रान्यतरोपादानेन सिद्धे उभयोरुपादानसामर्थ्यादसोमका अपीह गृह्यन्ते । अग्निष्टोमस्य

अ॰सू॰४॰
२६

व्याख्यानं तत्र भव आग्निष्टोमिकः॥ वाजपेयिकः। पाकयज्ञिकः। नावयज्ञिकः। बहुवचनं स्वरूपवि
धिनिरासार्थम्। अनन्तोदात्तार्थ आरम्भः॥ अध्यायेष्वेवर्षेः।४।३।६९॥ ऋषिशब्देभ्यो लक्षणया
व्याख्येयग्रन्थवृत्तिभ्योऽभवे व्याख्याने चाध्याये ठञ् स्यात्। वसिष्ठेन दृष्टो मन्त्रो वसिष्ठस्तस्य व्याख्यानः
तत्र भवो वा वासिष्ठिकोऽध्यायः। अध्याये किम्। वासिष्ठी ऋक्॥ पौरोडाशपुरोडाशात्ष्ठन्।४।
३।७०॥ पुरोडाशाः सहचरितो मन्त्रः पुरोडाशः। तस्य व्याख्यानः पौरोडाशः। तत्र भवः पौरोडाशिकः॥ छन्दसो य
दणौ।४।३।७१॥ छन्दस्यः। छान्दसः॥ द्व्यजृद्ब्राह्मणर्क्प्रथमाध्वरपुरश्चरणनामाख्याताट्ठक्।
४।३।७२॥ द्व्यचः। ऐष्टिकः। पाशुकः। ऋकः। चातुर्होत्रिकः। ब्राह्मणिकः। आर्चिकः। इत्यादि॥
अणृगयनादिभ्यः।४।३।७३॥ ठञोऽपवादः॥ आर्गयनः। औपनिषदः। वैयाकरणः॥ तत आ
गतः।४।३।७४॥ स्रुघ्नादागतः स्रौघ्नः॥ ठगायस्थानेभ्यः।४।३।७५॥ शुल्कशालाया आगतः शौल्कशालिकः

शुण्डिकादिभ्योऽण् ।४।३।७६॥ आयस्थानठकछाधीनां चापवादः। शुण्डिकादागतः शौण्डिकः।
कार्कणः। नैपः॥ विद्यायोनिसम्बन्धेभ्यो वुञ् ।४।३।७७॥ औपाध्यायकः। पैतामहकः॥ ऋतष्ठञ् ।४।३।७८
वुञोऽपवादः। हौतृकम्। भ्रातृकम्। पितुर्यच्च ।४।३।७९॥ चाट्ठञ्। रीङृतः। यस्येति लोपः। पित्र्यम्।
पैतृकम्॥ गोत्रादङ्कवत् ।४।३।८०॥ बिदेभ्य आगतं बैदम्। गार्गम्। दाक्षम्। औपगवकम्॥ हेतु
मनुष्येभ्योऽन्यतरस्यां रूप्यः ।४।३।८१। समादागतं समरूप्यम्। विषमरूप्यम्। देवदत्तम्॥
मयट् च ।४।३।८२॥ सममयम्। विषममयम्। देवदत्तमयम्॥ प्रभवति ।४।३।८३॥ तत इत्येव। हिमवतः
प्रभवति हैमवती गङ्गा॥ विदूराञ्ञ्यः ।४।३।८४॥ विदूरात्प्रभवति वैदूर्यो मणिः॥ तद्गच्छति पथिदूत
योः ।४।३।८५॥ स्रुघ्नं गच्छति स्रौघ्नः पन्था दूतो वा॥ अभिनिष्क्रामति द्वारम् ।४।३।८६॥ त
दित्येव। स्रुघ्नमभिनिष्क्रामति। स्रौघ्नं कान्यकुब्जद्वारम्॥ अधिकृत्य कृते ग्रन्थे ।४।३।८७॥

अ॰ सू॰ ४॰ ॥२७॥

नीदित्येव । शरीरकमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः शारीरकीयः ॥ शारीरकं भाष्यमिति त्वभेदोपचारात् ॥ शिशुक्रन्दयमसभद्वन्द्वेन्द्रजननादिभ्यश्छः ॥४।३।८८॥ शिशूनां क्रन्दनं शिशुक्रन्दः तमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः शिशुक्रन्दीयः ॥ यमस्य सभा यमसभम् । क्लीबत्वनिपातनात् । यमसभीयः । किरातार्जुनीयम् । इन्द्रजननादिराकृतिगणः ॥ इन्द्रजननीयम् । विरुद्धभोजनीयम् ॥ सोऽस्य निवासः ॥४।३।८९॥ स्रुघ्नो निवासोऽस्य स्रौघ्नः । अभिजनश्च ॥४।३।९०॥ स्रुघ्नोऽभिजनोऽस्य स्रौघ्नः । यत्र स्वयं वसति स निवासः । यत्र पूर्वैरुषितं सोऽभिजन इति विवेकः ॥ आयुधजीविभ्यश्छः पर्वते ॥४।३।९१॥ पर्वतवाचिनः प्रथमान्तादभिजनवाचकात्षष्ठ्यर्थे छः स्यात् । हृद्गोलः पर्वतोऽभिजनो येषामायुधजीविनां ते हृद्गोलीयाः ॥ आयुधेति किम् । ऋक्षोदः । पर्वतोऽभिजनो येषां ते आर्क्षोदा द्विजाः ॥ शण्डिकादिभ्यो ञ्यः ॥४।३।९२॥ शाण्डिकोऽभिजनोऽस्य शाण्डिक्यः ॥ सिन्धुतक्षशिलादिभ्योऽणञौ ॥४।३।९३॥ सिन्ध्वादिभ्योऽण् तक्षशिलादिभ्यो ञ् स्यात् क्रमेण । सैन्धवः । तक्षशिला नगरी । अभिजनोऽस्य ताक्षशिलः ॥ तूदीशलातुरवर्मतीकूचवाराड्ढक्छण्ढञ्यकः ॥४।३।९४॥

२
सार०

(1)

ॐ ॥ दुरानव्या एकमात्रो ह्रस्वः द्विमात्रो दीर्घः त्रिमात्रो
प्लुतः व्यंजनं चार्द्धमात्रकं एषामप्युदात्तादिभेदाः
संति उच्चैरुपलभ्यमानउदात्तः नीचैरनुदात्तः समवृ
त्यास्वरितः सानुनासिको निरनुनासिकश्च एऐओऔस
ध्यक्षराणि एषांह्रस्वानसंति अन्येस्वराः अकारादयः

२
राम०

नेषु संधिरनु संधेयो विवादितत्वा द्विबादितस्तु संधि
र्भवतीति नियमात लौकिकप्रयोगनिष्पन्नुय समयप्र
वृत्वाच्च ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदाः सवर्णाः एतेषां ह्रस्व
दीर्घप्लुतभेदाः परस्परं सवर्णाः भवंते लौकाह
वस्य सिद्धिरिति वदयति ततो लौकत एव ह्रस्वादि से

पंच चत्वार एकारादयश्चतुर्मध्ये स्वरा उच्यंते अवर्ण्यांता
मिनः अवर्णोवर्ण्या स्वरानामिन उच्यंते अनुक्रांता
अथ२ स्तावत्स्वराः प्रत्याहारे जिव्हा ह्यियिमया व्यंजनान्य
नुक्रामति हयवरल ञमणनङम झढधघभ ज
डदगब खफछठथ चटतकप शषस आद्य

तं नाहलोरन्यतरस्य ग्रहणमाश्रित्य आद्योर्वत्त्वयोः आद्यंताभ्यां सहितानां संज्ञा भवतीति मध्यगानां

ताभ्यां प्रत्याहारं जिघृक्षता आद्यंताभ्यामेते वर्णाः ज्ञा
त्याः अ आदि वर्णत्वेन सहग्रहमाणास्तन्नामा प्रत्या
हारः तथाहि. अकारो वकारेण सहगृह्यमाणः
अप्रत्याहारः स चोच्यते अइउऋलृएऐओ
औहयवरल ञणनङम झढधघभ जडदा

५८

वइत्येतावत्संख्याकः संपद्यते चटतकेइतिच

पप्रत्याहारः जबदगवइतिजवप्रत्याहारः कटथ

घमइतिऊनप्रत्याहारः एवंयत्रयत्रयेनयेनप्र

त्याहारेण हल्त्वं कार्य्यं सप्तसतत्रतत्रग्राह्यः प्रत्या

हाराणां संख्यानियमस्तुनास्ति हसाव्यंजनानि

हकारादयः सकारांता वर्णाः हसा व्यंजनानि भवंति स्व
रहितं व्यंजनं ते षकारः सुखमुखोच्चारणार्थं त्वं
दित्संज्ञकः कार्यायेत् प्रत्ययादूती रित्तः कस्मैचि
त्कार्याय योध्याप्यमाणो वर्ण इत्संज्ञको भवति यस्य
त्संज्ञा तस्य लोपः वर्णादर्शनं लोपः वर्णविरोधो

अम्बा: अमीदुखा: अमीएरिका: खेठिले इच उच एवये इका
रांत उकारांत एकारांत स्वपूर्वे छिले वर्त्तमान: संधिं न प्राप्नोति म
णीवा दिवर्ज्जं अग्नी अत्र पटू अत्र माले आनय मणीवादिव
र्ज्जं नादिति किं मणी इव मणीव दंपति इव दंपतीव रोदसी इ
व रोदसीव औ निपात: आकार ओकार श्च निपात एकस्वर
प्रा श्च संधिं न प्नोति आ एवं मन्यसे नो अत्र स्थातव्यं अ अपेहि
१
उदा
एवं मिथ्यन्तो: मस्यांनी पेबें त मन्यसे इत्यर्थ: १॥

इंद्रुपघ्य तउअतिष प्लुतः प्लुतप्रसंधिं न प्राप्नोति देवदत्त३ हिं दू ए३अ
रादाह्वाने३ प्लुतः दूरादाह्वाने गाने रोदने विचारे च टे३प्लुतो भवति दूत ग्राम
इति प्रकृतिभावः अथ व्यंजनकार्यमुच्यते चपाश्च वेजवाःप
दांते वर्तमाना श्चपा जवा भवंति अवे परे घर अत्र घडत्र वा
कय घा वाग यथा जमेजभावा पदांते वर्त्तमानाश्चपा जनेप

न्तोपधः॥ मित्रवदागमः शत्रुवदादेशः स्वरानंतरितादसंसं
योगः॥ कुचुटुतुपुवर्गाः॥ उकारः पंचवर्णपरिग्रहणार्थः अ
रेदोनामिनोगुणः नामिनः स्थानिको वर्णः अर् एत् ओ
त् एते गुणसंज्ञका भवंति॥ आरैऔ वृद्धिः॥ आ आर् ऐ
औ एते वृद्धिसंज्ञका भवंति॥ अंत्यस्वरादिष्टिः॥ अंत्या
यः स्वरस्तदादि वर्णः टिसंज्ञको भवति॥ अंत्यात्पूर्व उपधा

तके नेरो ञतेष्वा कंधु घधं चतृ धुरा भेले गन्य स्थो चैना या पदधुमा नयवनने ॥ १ ॥
दध्यानेये इति कपेड्यंस्वरेइति सूत्रं नप्रवर्त्ततकुतः समुदायेप्रवृत्तार्थवान् समुदायस्यैकदेशोऽनर्थक
इतिन्यायाद्दधीत्यर्थवत्तस्यचैकदेश इतित्यनर्थकत्वंतत्रत्यदादेशे रस्यादीतिनिर्द्देशात यत्वं १

तेस्वरेपरे दधिआनेय इति स्थिते दध्य्आनय इति नावद्व
ति द्वसेद्वसः स्वरात्परोरेफहकारवर्ज्जितो हसो हसेपरेद्वि
र्भवति इतिधकारस्यद्वित्वे ऊवेजबा ऊसानां फवेपरे जबा
भवति इतिपूर्वधकारस्य दकारः सवर्णत्वाद्गुर्गवर्ग्यणास
वर्णा इतिवचनात् यश्वासस्थानावक्तव्यं स्वर हीनंपरेणसंयो
ज्यं दध्यानयेति सिद्धं गौरी अत्र गौर्य्यत्र नहि अस्ति नत्या।

लोहवावागम्यास्येन रेफस्यपातालगमने १

हलस्यकरणं नास्तिमन्त्रस्य ... ... विद्यते ४॥

६
सार०

।स्ति ग्रह्रेइति विप्राष्टेन्नरेफस्य द्धित्वं किंतु राहृपोर्हिः स्व
रपूर्बोद्रेफात्परौ यपोर्द्धिर्भवतो जलंतु विकान्यायेन रेफस्यो
र्द्धगमनं स्वरइत्यनुवर्त्तते एवमन्यत्रापियत्र यत्र नसूत्रात्
कार्यसिद्धिस्तत्रस र्वत्रसूत्रांतरात्पदांतरा नुवृत्तिर्ज्ञातव्या॥
ग्रंथगौरवभयान्नास्माभिर्लिख्यते उवं उवर्णोवत्वमाप
द्यते स्वरेपरे मध्वत्र मध्वत्र वध्वासनं वध्वासनं॥

६
रामः

त्यादीनामदृष्टा २ क्वचित्प्रवृत्तिः क्वचिदप्रवृत्तिः क्वचि
द्विभाषा क्वचिदन्यदेव। विधेर्विधानं बहुधा समीक्ष्य चतुर्वि
धं बाहुलकं वदन्ति २ वर्णागमो वर्णविपर्ययश्च द्वौ चाप
रौ वर्णविकारनाशौ धातोस्तदर्थातिशयेन योगस्तदुच्य
ते पंचविधं निरुक्तं ३ वर्णागमो गवेन्द्रादौ सिंहे वर्णविप
र्ययः षोडशादौ विकारः स्याद्वर्णनाशः पृषोदरे ४ वर्णाना

15

त्रे पटुःयजते पटुर्य्यजते रेफप्रकृतिकस्यस्वपेवा रेफप्रकृ
तिकस्य विसर्ज्जनीयस्य स्वेपपरे वा रेफो भवति गीःपतिः गीर्प्प
तिः गीष्पति रः रेफसंबंधिनो विसर्ज्जनीयस्य रेफो भवत्यवपरे
प्रातः अत्र प्रातरत्र रिलोपादीर्घश्च रेफस्य रेफे परे लोपो भव
ति पूर्वस्य च दीर्घः पुनः रमते पुनारमते प्रकृतिःरूप्यात्मनाभा॰

१८
सार०

कोचिन्नामिनो ऽवेलोपस्य कोचिन्नामिनः परस्यविसर्जनीयस्यलोपस्यभवतिवेपरे

ति सुक्तीरूप्या कनामाति सेषाद्दसे सषूष्मादेषशांद्धाच
परस्यविसर्जनीयस्यलोपश्चभवति हसेपरे एषःहसति
एषहसति सःचरति सचरति सैषादितिसंहिता
सैषदाशरथीरामः सैषराजायुधिष्ठिरः सैषकर्णोमहात्या
गी सैषभीमोमहाबलो ऽस्मादापापूर्णसंधयः यदुक्तंलो
किकोपद तद्देवकुलं भवेत् सेमामनुम्यादद सोषामि

16

१८
रा०म०

कःतनोति कस्तनोति शषसे वा। विसर्ज्जनीयस्य वा सकारो भ
वति शषसे परे कः श्वेते कश्श्वेते कः षंडः कष्षंडः कः
सः साधुः कस्साधुः कुपोर्ᳲकᳲपौ वा। विसर्ज्जनीयस्य कवर्ग
पवर्गसंबंधिनि [illegible] परे ᳲकᳲपौ वा भवतः कपावुच्चारणार्थौ।
कः करोति कᳲकरोति कः खनति कᳲखनति कः पचति

१६
सार०

कः पचति कः फलति वाचस्पत्यादय संज्ञाप्राप्तानि पात्स्या तार
धवः वाचः पतिः वाचस्पतिः हरिः चंद्रः हरिश्चंद्रः भाः
करः भास्करः कारः करः पारः करः पारस्करः तद्
तोःकरपत्योश्चोरदेवतयोः सुट्तलोपश्च वहत्पति
वहस्पतिः ततकरः तस्करः अप्रत्ययो रात्रिषु अहो

कारस्कर

१६
राम०

५८

विसर्जनीयस्य पदान्ते रो भवति रात्र्यादिवर्जितेषु परतः अहः

पति अहर्पति अहः गणः अहर्गणः अरात्रिषु इति किं

यणां दहोरात्रः अहो रूपं अहो रथं तरं अतोत्सुः अकारात्पर

स्य विसर्जनीयस्य उकारो भवति अति परतः कः अर्थः कोर्थः हवे

अकारात्परस्य विसर्जनीयस्य उकारो भवति हवे परे कः गतः को

गतः मनः रथः मनोरथः देवः याति देवो याति आदवे लोपश्च

१७ सार०

स अवर्णात्परस्य विसर्ज्जनीयस्य लोपश्च भवत्यवेपरे देवा॰अत्र देवा

अत्र कः इह। काइह। स्वरे वत्ववा अवर्णात्परस्य विसर्ज्जनीय

स्य स्वरे परे यत्वं वा न भवति देवा॰अत्र देवायत्र देवा अत्र भोसः

भोस् भगोस् अघोसइत्येतस्य परस्य विसर्ज्जनीयस्य लोपश्च भ

वत्यवे परे भो एहि भगोनमस्ते अघोयाहि भाभितोरः नाभिनः

परस्य विसर्ज्जनीयस्य रेफो भवत्यवे परे अग्निः अत्र अग्निर

१७ साम०

यद्दगैकं यपस्माद्वगेपंचमोसवर्णः
क

परे भवंति अस्यपवस्यसवर्णः तंकरोति तङ्करोति तंत
नोति तन्तनोति यवलपरेयवलावा अनुस्वारस्ययव
लपरेयवलावाभवंति संवत्सरः सँव्वत्सरः यंलोकं
यँल्लोकं यवलपरेसानुनासिका एव भवंति संयंता सं
य्यंता ~~स्वरेमः अनुस्वारस्य म का पे मा भवति स्वरे परे~~ पं.

अस्ति शमस्ति अस्माकं इह अस्माकमिहः कुशलंअस्ति
कुशलमस्ति ॐ छंदसि अनुस्वारो ॐ कारमापद्यते
शाषसहरेफेषुपरतः रामं रामः रामॐ रामः हंसः ह
ॐ सः इति व्यंजनसंधिः अथ विसर्गसंधिर्निगद्यते वि
सर्ज्जनीयस्यसः विसर्ज्जनीयस्य सकारो भवति खसे परे

परे वा च गागमो भवति भवान्नक्रूरः भवाङ्क्रूरः भ

वाङ्क्रूरः भवाञ्क्रूरः ङ्णोनाः ह्रस्वाद्द्विः स्वरे ङकारण

कारनकारा ह्रस्वादुत्तरा द्विर्भवंति स्वरे परे पदांते

प्रत्यङ्ङिदं प्रत्यङ्ङिदं सुगण्णिह सुगण्णिह राज

न्निह राजन्निह छः ह्रस्वादुत्तरः छकारो भवति

१४
सार०

ख्से च पा ऽ इसां नो इसां नो ख्से परे च पा भवंति तवछत्र
तवच्छत्र क्वचिद्दीर्घादपि वक्तव्यः ह्रीच्छः म्लेच्छः मोनुस्वा
रः मकारस्यानुस्वारो भवति हसे परे पदांते तम्हसीत तं
हसीत पटुम्यवृषा पटुं रथा नश्चापदांते झसे नकारस्य म
कारस्य चापदांते वर्तमानस्यानुस्वारो भवति यशान्सि य झसे परे २
शांसि पुम्भ्यां पुंभ्यां नमा यपे स्ववी अनुस्वारस्य ञमावा

पानीय काहवानारीग हादन्यत्र गंधादि
अन्ये सुमरते नित्यं स्वैरिं कामाविथिपते २

७
सार०

ऋः स्वइर स्वैरं स्वईरिणी स्वैरिणी अत ऊहिणी सेना ॥ ... हिणी
क्वचित्स्वरवद्धकारः यथाध्वपरिमाणे गोपूतिः गौव्यूतिः संज्ञाभंगमात्वकार लोपानादि २
ओणायुग अन्यत्रगवां मिश्री भावे गायूति ए आय् एका
रंगायू भवति स्वरे परे नैकः नायकः औ आव् औकार २४
आवू भवति स्वरे परे नौइः नादूः नाविः य्वोलोपपर
वापदांते पदांतस्थितानाम यादीनां यकारवकारयोलोपः वा ७ राम०
भवति

हसादङ्गेयदारेफ अधो यातिस्वभावतः स्वरादुत्पेयदारे फङ्केर्यातिस्वभावतः

ऋर् ऋवर्णो र त्वमापद्यते स्वरे परे पितृ अर्थः पित्रर्थः

लृल् लृवर्णो लत्वमापद्यते स्वरे परे लृ अनुबंधः लनुबंधः

ए अय् एकारोऽयम्भवति स्वरे परे ने अनं नयनं

ओ अव् ओकारोऽवम्भवति स्वरे परे भो अति भवति

लो अनं लवनं गवादेरवर्णागमो द्वादौ वक्तव्यः गो अग्रं गवाग्रं

गो ईशः गवेशः गो इन्द्रः गवेन्द्रः गो अजिनं गवाजिनं प्र ऊढः प्रौढः

गवाक्षवन्बेंद्र गवां जिनस्वैर् ... प्रान्ता गवाद्य ९

गो अग्रमित्यत्राएङो नान्तः इत्यनेनाकारस्य लोपो न ... तत्रावर्णागमविधानसामर्थ्यात् लोपाभावः इति १

... इति १

आगमस्वैरर्थप्र ... तद्भावसंभवात् ... वा

... लोपेन ... स्याद्धि ...

॰जनविंदु मनोहरः
॰जनविंदु मनोहरानैः

॰अलिभिश्चिह्नितः

२३

जनविंदु मनोहरैः कुसुमपंक्तिनिपातिभिरंकितः । नखलु शोभयति स्म वनस्थली न तिलकस्तिलकं प्रमदामिव ॥ ४१ ॥ अरुणरागनिषेधिभिरंशुकैः श्रवणलब्धपदैश्च यवांकुरैः । परभृताविरुतैश्च विलासिनः स्मरबलैरबलास्यकृताः कृताः ॥ ४२ ॥ अमदयन्मधुगंधसनाथया किशलयाधरसंगतया मनः । कुसुमसंभृतया नवमल्लिका स्मितरुचा तरुचारुविलासिनः ॥ ४३ ॥ उपचितावयवा शुचिभिः कणैरलिकदंबकयोगमुपेयुषी । शदृशकांतिरलक्ष्यत मंज

रवैः
भवबालपीलीधंपदेपलेते
राग
गिलाफिनः
रक्तैः
कामिनः
॰अवलोलकरस्तापेक्षी ते
धः
नवमालती
स्मितेन रुचा दीप्या
मानया
वर्द्धितानि अवयवानि यस्याः सा
अलीनां कदंबकसमूहसंपर्क स्वकस्य
वेगः तउपेपुषी
क

ओम
र० ८
वं०
८५

७ ओं स्वस्ति श्रीगमः ओं स्वस्ति श्री

ग्रहाः भ्रमरसंक्रमितेक्षणवृत्तयः ॥ ददृशुरध्वनि तं वनदेवताः सुनयनं नयनन्दितकोशलं ॥ ५२

श्वगणिवागुरिकैः प्रथमास्थितं व्यपगतानलदस्युविवेश सः ॥ स्थिरतुरंगमभूमिनिपानवन्म

गवयोगवयोपचितं वनम् ॥ ५३ ॥ अथ नभस्य इव त्रिदशायुधं कनकपिंगतडिद्गुणसंयुतम् ॥

धनुरधिज्यमनाधिरुपाददे नरवरो रवरोषितकेसरी ॥ ५४ ॥ तस्य स्तनप्रणयिभिर्मुहुरेणशावै

र्व्याहन्यमानहरिणीगमनं पुरस्तात् ॥ आविर्बभूव कुशगर्भमुखं मृगाणां यूथं तदग्रस

इन्द्रायुधं

रामः
८५